

GURU DEEKSHAA IAS

CURRENT AFFAIRS GURU

Daily Current Affairs

1 August 2022

INDEX

DAILY CURRENT AFFAIRS NOTES

1st August 2022

1. - राष्ट्रीय सन्मानाच्या अपमान प्रतिबंधक कायद्याबद्दल:.....	3
(i) कायद्याबाबत:.....	3
(ii) कायद्याचे इतर तपशील:	3
2. - स्पेस डेब्रिजचा तपशील:.....	4
(i) बदल:	4
(ii) स्पेस जंक्मुळे कोणते धोके निर्माण होतात?.....	4
(iii) अंतराळातील ढिगाऱ्यांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी आतापर्यंत कोणत्या कृती केल्या आहेत?.....	4
(iv) काय केले पाहिजे?	5
3. - भारतातील विमान वाहतूक क्षेत्राबद्दल:	6
(i) पार्श्वभूमी:	6
(ii) भारताचे विमानतळ प्राधिकरण (AAI):.....	6
(iii) 2016 साठी राष्ट्रीय नागरी विमान वाहतूक धोरण:.....	6
(iv) नागरी विमान वाहतूक क्षेत्रात सुधारणा:	6
(v) नागरी विमान वाहतूक क्षेत्राचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी सरकारने उचललेल्या महत्वाच्या पावलांच्या तपशीलांमध्ये, इतर गोष्टींबरोबरच, पुढील गोष्टींचा समावेश आहे:.....	Error! Bookmark not defined.
4. - COWIN पोर्टलचे तपशील:.....	8
संपादकीय विश्लेषण	9
१. निवडणूक रोखे:	9
(i) निवडणूक रोखे कसे कार्य करतात?	9
(ii) इलेक्टोरल बाँड्सवर टीका का होत आहे?	9

(iii) पुढे कसे: 10

2. भारत भूतान संबंध:..... 11

(i) ऐतिहासिक संबंध: 11

(ii) भारतासाठी भूतानचे महत्त्व:..... 11

(iii) सहकार्य क्षेत्रे: 12

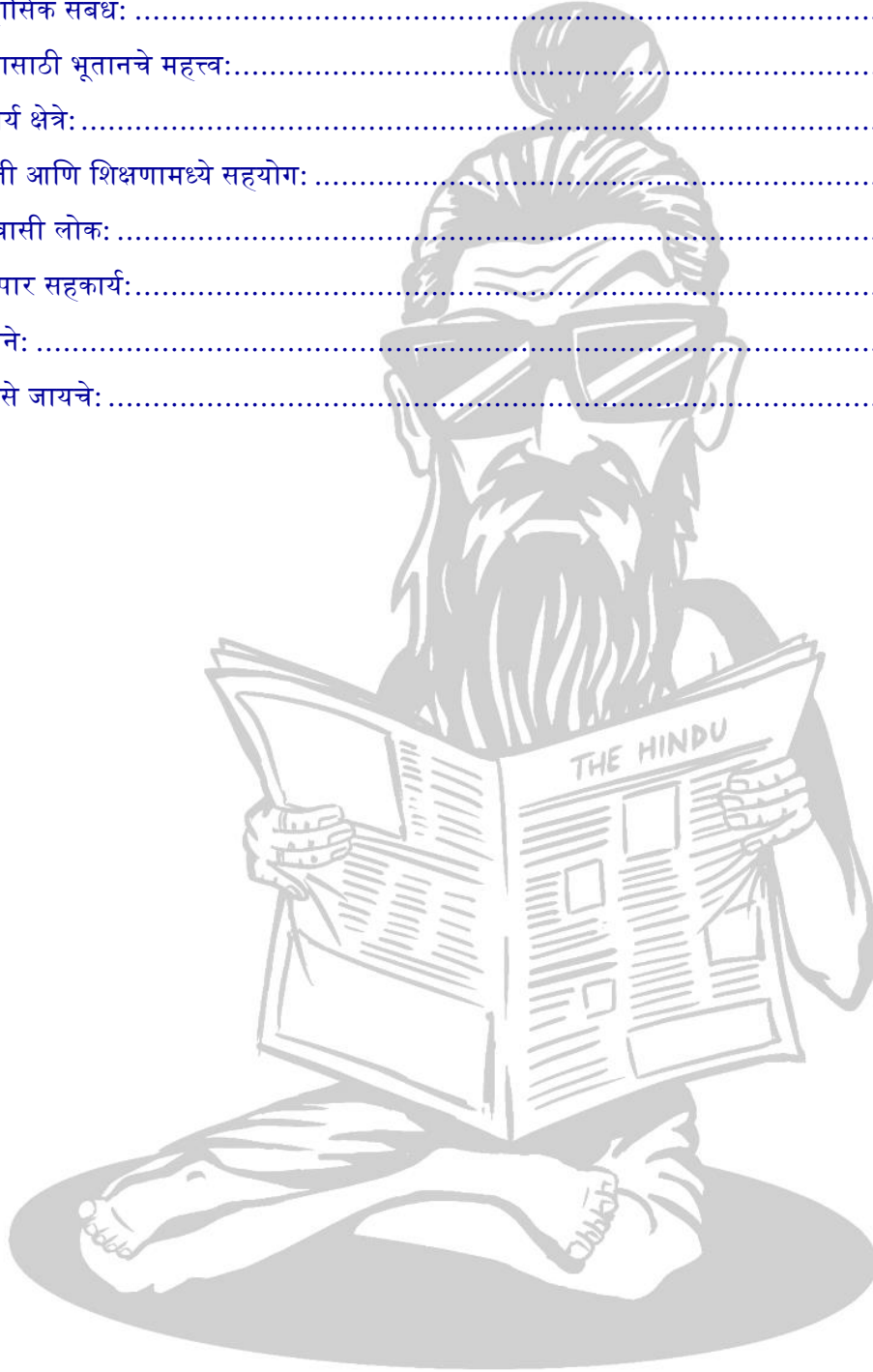
(iv) संस्कृती आणि शिक्षणामध्ये सहयोग: 12

(v) आदिवासी लोक: 13

(vi) सीमापार सहकार्य:..... 13

(vii) आव्हाने: 13

(viii) पुढे कसे जायचे: 13

1. - राष्ट्रीय सन्मानाच्या अपमान प्रतिबंधक

कायद्याचे इतर तपशील:

कायद्याबद्दल:

GS II

विषय→सरकारी धोरणे आणि हस्तक्षेप

➤ संदर्भ:

- भारताच्या स्वातंत्र्याच्या 75 व्या वर्धापन दिनानिमित्त, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी लोकांना 2 ऑगस्ट ते या वर्षाच्या 15 ऑगस्ट दरम्यान तिरंगा त्यांच्या सोशल मीडिया प्रोफाइल पिक्चर म्हणून स्वीकारण्यास सांगितले. त्यांनी आज्ञादी का अमृत महोत्सवाला 'सार्वजनिक चळवळ' असे संबोधले.

- भारतीय ध्वज संहिता, 2002, कलम 3.22, राष्ट्रीय ध्वजाच्या प्रदर्शनाशी संबंधित नियम, परंपरा आणि प्रथा समाविष्ट करते.
- राज्य, लष्करी आणि केंद्रीय निमलष्करी दलांच्या अंत्यसंस्काराच्या प्रसंगी, ध्वज ताबूत किंवा विअरवर कलम 3.58 नुसार, शवपेटी किंवा विअरच्या डोक्यावर भगवा लावावा.
- ध्वज कबरीत टाकता येत नाही किंवा चितेवर ठेवता येत नाही.

• स्रोत→ इंडियन एक्सप्रेस

कायद्याबाबत:

- 23 डिसेंबर 1971 रोजी संमत झालेला कायदा, भारताच्या संविधानाचा अनादर करण्यास तसेच भारताच्या इतर राष्ट्रीय चिन्हे, जसे की राष्ट्रध्वज, राज्यघटना, राष्ट्रगीत आणि भारतीय नकाशा यांचा अवमान किंवा अपमान करण्यास मनाई करतो.
- कायद्याच्या कलम २ मध्ये भारतीय राज्यघटना आणि राष्ट्रध्वजाचा अपमान करण्यात आला आहे.

2. - स्पेस डेब्रिजचा तपशील:

अंतराळातील ढिगाऱ्यांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी आतापर्यंत कोणत्या कृती केल्या आहेत?

GS II

विषय→जागेशी संबंधित समस्या

बहुल:

- एक अंतराळयान जे सोडले गेले आहे आणि यापुढे कार्यरत नाही त्याला "स्पेस जंक" असे संबोधले जाते आणि ते बर्बाद काळापासून पृथ्वीच्या कक्षेत आहे.

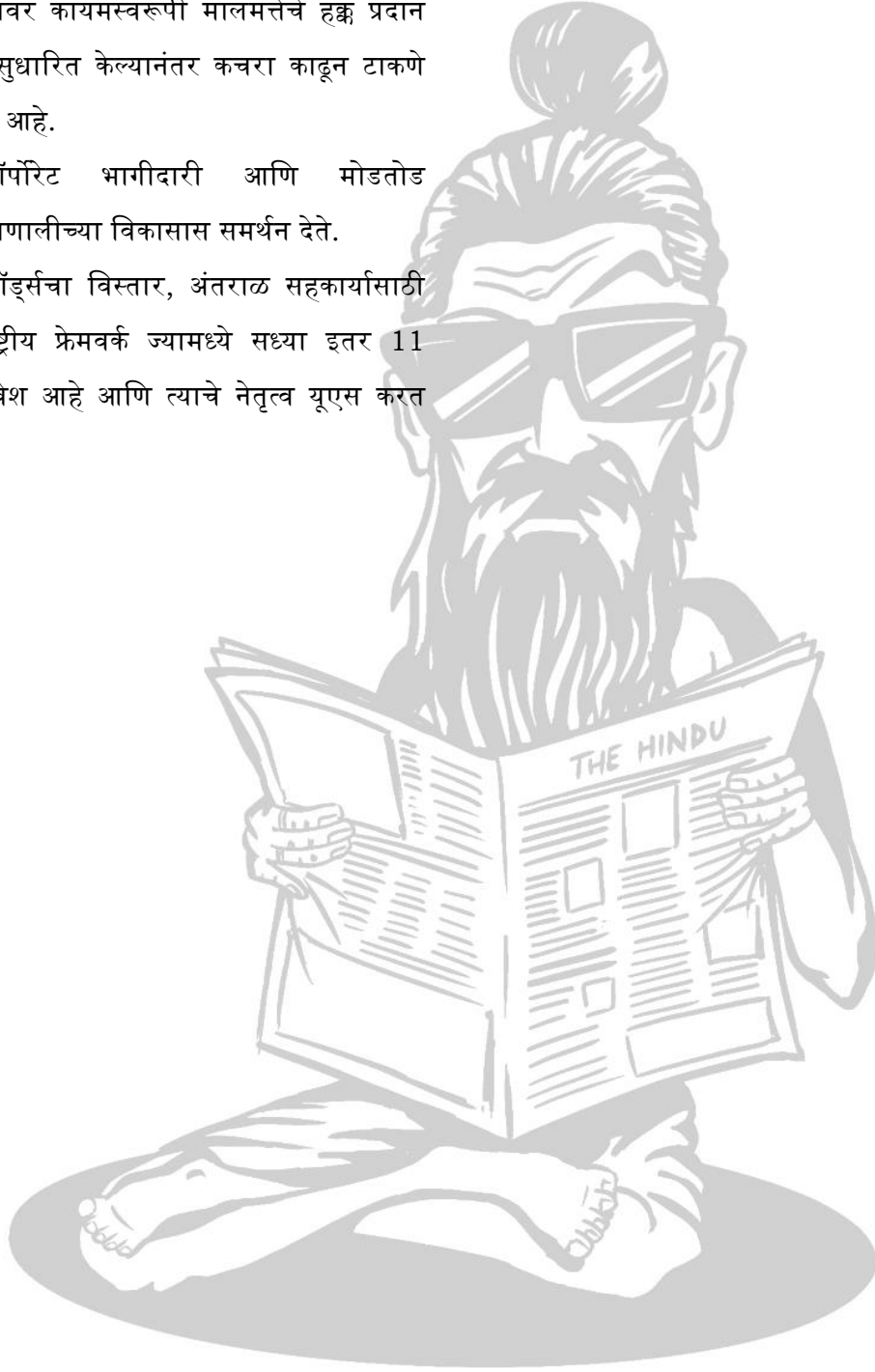
स्पेस जंकमुळे कोणते धोके निर्माण होतात?

- जेव्हा स्पेस जंक इतर उपग्रहांशी किंवा इतर अवकाशातील ढिगाऱ्यांशी आदळते तेव्हा समस्या अधिकच वाढते.
- स्पेस जंकचा पट्टा काही निम्न-पृथ्वी कक्षा निरुपयोगी बनवू शकतो.
- तज्ञांनी केसलर सिंड्रोमचा इशारा दिला आहे.
- कक्षेत असलेल्या अंतराळवीरांना अवकाशातील ढिगाऱ्यांमुळे इजा होईल.
- स्पेसक्राफ्ट बॅटरीचा स्फोट आणि सिस्टम लीकेज दोन्ही शक्य आहेत.
- इंटरनॅशनल स्पेस स्टेशनला सतत अवकाशातील ढिगाऱ्यांमुळे (ISS) धोका असतो.
- केसलर सिंड्रोम म्हणजे की लो अर्थ ऑर्बिट (LEO) मधील वस्तूंमधील टक्करांचा डोमिनो प्रभाव असू शकतो ज्यामुळे पुढील टक्कर होण्याची शक्यता वाढते.

- ऑर्बिटल डेब्रिस प्रोग्राम ऑफिसच्या निर्मितीसह 1995 मध्ये NASA द्वारे मोडतोड कमी करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय नियमांचा पहिला संच जारी करण्यात आला.
- मिशनच्या समाप्तीच्या 25 वर्षांच्या आत पृथ्वीच्या वातावरणात पुन्हा प्रवेश करण्यासाठी उपग्रह तयार करण्याची शिफारस केली आहे.
- युरोपियन योजना ClearSpace-1, अंतराळातील ढिगारा काढून टाकण्यासाठी पृथ्वीवरील पहिले मिशन, 2025 मध्ये लॉन्च होईल.
- पड्यु युनिव्हर्सिटीचे संशोधक स्पिननेकर3 ड्रॅग सेलचे प्रोटोटाइप स्पेस साफ करण्याच्या प्रयत्नात चाचणीसाठी लो-अर्थ ऑर्बिटमध्ये लॉन्च करत आहेत.
- जपानी स्टार्ट-अप एस्ट्रोस्केलने एक उपग्रह प्रक्षेपित केला आहे जो निकामी उपग्रह आणि इतर अंतराळ जंक गोळा करतो.
- ISRO ने ऑगस्ट 2020 मध्ये उपग्रहांचे अवकाशातील ढिगारा आणि अवकाशातील इतर धोक्यांपासून संरक्षण करण्यासाठी पूर्व चेतावणी प्रणाली म्हणून नेत्रा प्रकल्प सुरू केला.
- जर एखादा उपग्रह बिघडायला लागला, तर तो डिऑर्बिट झाला पाहिजे आणि आंतरराष्ट्रीय अवकाश कायदानुसार त्याच्या वातावरणात पुन्हा प्रवेश करण्यासाठी योजना आखली पाहिजे.

काय केले पाहिजे?

- 1967 च्या बाह्य अंतराळ करारात सरकारला त्यांच्या अंतराळ यानावर कायमस्वरूपी मालमत्तेचे हक्क प्रदान करण्यासाठी सुधारित केल्यानंतर कचरा काढून टाकणे अधिक कठीण आहे.
- NASA कॉर्पोरेट भागीदारी आणि मोडतोड काढण्याच्या प्रणालीच्या विकासास समर्थन देते.
- आर्टेमिस अॅकॉर्ड्सचा विस्तार, अंतराळ सहकार्यासाठी एक आंतरराष्ट्रीय फ्रेमवर्क ज्यामध्ये सध्या इतर 11 देशांचा समावेश आहे आणि त्याचे नेतृत्व यूएस करत आहे.
- खोत→ हिंदू

3. - भारतातील विमान वाहतूक क्षेत्राबद्दल:

GS II

विषय→सरकारी धोरणे आणि हस्तक्षेप

पार्श्वभूमी:

- 2020 पर्यंत जगभरातील नागरी उड्डाणासाठी तिसरी सर्वात मोठी बाजारपेठ असलेल्या भारतात, यमुना नदी ओलांडून नैनीला जाणारे पहिले व्यावसायिक उड्डाण 1911 मध्ये अलाहाबादमधील पोलो फील्डमधून उड्डाण केले.
- एअर इंडिया ही सध्या देशाची ध्वजवाहक कंपनी आहे आणि २०११ मध्ये भारतीयात विलीन झाल्यानंतर भारताला उर्वरित जगाशी जोडण्यासाठी आवश्यक आहे.
- 2024 पर्यंत भारत जगातील नागरी विमान वाहतूक क्षेत्रात तिसरे सर्वात मोठे स्थान धारण करेल. 2016 मध्ये 131 दशलक्ष लोकांपैकी 100 दशलक्ष लोक हे देशांतर्गत प्रवासी होते.

भारताचे विमानतळ प्राधिकरण (AAI):

- AAI ने 1995 मध्ये व्यवसाय करण्यास सुरुवात केली. विमानतळाची पायाभूत सुविधा या मिनी-रत्न कंपनीद्वारे तयार, अद्ययावत, व्यवस्थापित आणि देखभाल केली जाते.
- GPS Aided Geo Augmented Navigation, किंवा GAGAN म्हणून ओळखले जाणारे तंत्र, GPS सिग्नलची अचूकता आणि विश्वासार्हता वाढवते. हे AAI आणि इस्रो यांच्या सहकार्याने चालते.

- सरकारने अनुसूचित आणि अनुसूचित हवाई वाहतूक सेवांसाठी एफडीआय मर्यादा 49 टक्क्यांवरून 100 टक्क्यांपर्यंत वाढवली आहे.
- फुरसातगंज, रायबरेली (UP) येथे इंदिरा गांधी राष्ट्रीय उडान अकादमी (IGRUA) तयार करणे.
- RGNAU, किंवा राजीव गांधी राष्ट्रीय विमानन विद्यापीठ, फुरसातगंज, रायबरेली (UP) येथे आहे.

2016 साठी राष्ट्रीय नागरी विमान वाहतूक धोरण:

- स्वातंत्र्यानंतरचे हे पहिले धोरण आहे.
- नागरी विमान वाहतूक क्षेत्राच्या वाढीला चालना देणारी परिसंस्था निर्माण करण्याचे उद्दिष्ट आहे, ज्यामुळे पर्यटन आकर्षित होईल, रोजगार वाढेल आणि प्रादेशिक विकासाचा संतुलित दर निर्माण होईल.

नागरी विमान वाहतूक क्षेत्रात सुधारणा:

- सर्वोच्च दर्जाच्या सुविधा आणि पायाभूत सुविधांची स्थापना करून, सरकारने देशाच्या नागरी विमान वाहतूक क्षेत्रात अनेक सुधारणा केल्या आहेत. यात हे समाविष्ट आहे:
- AAI ने अंदाजे रु. खर्च करून विकास कार्यक्रम सुरू केला आहे. नवीन टर्मिनल बांधकाम, टर्मिनल विस्तार आणि सुधारणा, धावपट्टी विस्तार किंवा मजबुतीकरण, ऍप्रॉन्स, एअरपोर्ट नेव्हिगेशन सर्व्हिसेस (ANS), कंट्रोल टॉवर्स, तांत्रिक ब्लॉक्स इत्यादींवर पुढील 4-5 वर्षांत 25,000 कोटी रु. .

- भारत सरकारने देशभरात (GoI) 21 ग्रीनफिल्ड विमानतळांच्या बांधकामाला "तत्त्वतः" मान्यता दिली आहे. महाराष्ट्रातील शिर्डीसह सहा ग्रीनफिल्ड विमानतळ; दुर्गापूर, पश्चिम बंगाल; पाक्योंग, सिक्कीम; कन्नूर, केरळ; ओरवाकल, आंध्र प्रदेश; आणि कलबुर्गी, कर्नाटक, आतापर्यंत कार्यान्वित झाले आहे.
- PPP चा वापर नवीन आणि विद्यमान विमानतळांमध्ये खाजगी गुंतवणुकीला प्रोत्साहन देण्यासाठी केला जातो.
- प्रादेशिक कनेक्टिव्हिटी स्कीम (RCS) अंतर्गत 359 मार्ग - उद्देश देश का आम नागरिक (UDAN), 2 वॉटर एरोड्रोम आणि 5 हेलीपॉर्ट्ससह, 27 जुलै 2021 पर्यंत 59 असुरक्षित/असुरक्षित विमानतळांना जोडण्यास सुरुवात केली आहे.
- कार्यक्षम हवाई क्षेत्र व्यवस्थापन, लहान उड्डाण मार्ग आणि कमी इंधन वापरासाठी भारतीय हवाई हद्दीतील विमान मार्ग ऑप्टिमाइझ करण्यासाठी भारतीय हवाई दलाशी सहकार्य
- एअर बबल व्यवस्थांद्वारे, आमच्या वाहकांना आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत न्याय्य आणि समान वागणूक मिळावी यासाठी प्रयत्न केले गेले आहेत.
- सरकारने विविध धोरणात्मक उपक्रमांसह एअरलाइन्सना मदत केली आहे, जसे की कर कपात, विमानांसाठी फायदेशीर भाडेपट्टी आणि वित्तपुरवठा परिस्थिती निर्माण करणे, द्विपक्षीय वाहतूक अधिकारांचा प्रभावी वापर आणि हवाई नेव्हिगेशन सुविधांमध्ये सुधारणा करणे, त्यांना जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक बनण्यास मदत करणे. .
- आधुनिक वाइड बॉडी विमाने खरेदी करण्यासाठी सरकारकडून एअरलाइन्सवर दबाव आणला जात आहे. विस्तारा एअरलाइन्सने दोन नवीन वाइड बॉडी विमाने आधीच विकत घेतली आहेत.

- कोविड-19 महामारीमुळे विमानसेवा, विमानतळ आणि संबंधित सेवांसह विमान वाहतूक क्षेत्र आर्थिकदृष्ट्या ताणले गेले आहे.

नागरी विमान वाहतूक क्षेत्राचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी सरकारने उचललेल्या महत्वाच्या पावलांच्या तपशीलांमध्ये, इतर गोष्टींबरोबरच, पुढील गोष्टींचा समावेश आहे:

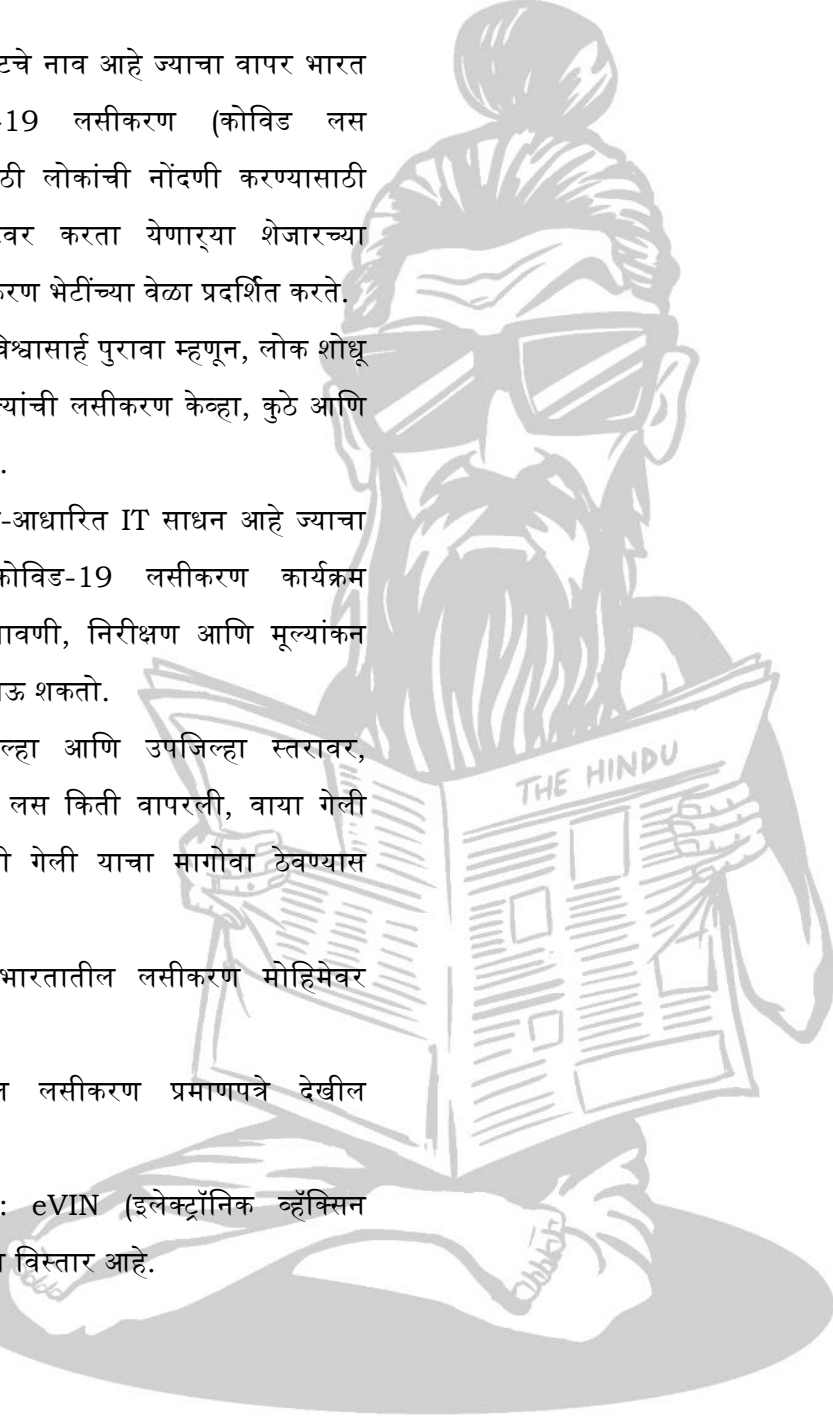
- विमानतळांसाठी पायाभूत सुविधा भारतीय विमानतळ प्राधिकरण आणि खाजगी ऑपरेटरद्वारे पुरविल्या जातात.
- नवीन आणि जुन्या दोन्ही विमानतळांवर PPP द्वारे खाजगी गुंतवणुकीला प्रोत्साहन देणे
- एअर नेव्हिगेशन प्रणालीची प्रभावीता सत्यापित करा.
- एअर बबल व्यवस्थांद्वारे, आमच्या वाहकांना आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत न्याय्य आणि समान वागणूक मिळावी यासाठी प्रयत्न केले गेले आहेत.
- घरगुती देखभाल, दुरुस्ती आणि ओव्हरहॉल (MRO) सेवांसाठी वस्तू आणि सेवा कर (GST) दर 18 टक्क्यांवरून 5 टक्के करण्यात आला.
- विमान भाडेतत्वावर देण्यासाठी आणि वित्तपुरवठा करण्यासाठी वातावरण अनुकूल आहे.
- कार्यक्षम हवाई क्षेत्र व्यवस्थापन, लहान उड्डाण मार्ग आणि कमी इंधन वापरासाठी भारतीय हवाई हद्दीतील विमान मार्ग ऑप्टिमाइझ करण्यासाठी भारतीय हवाई दलाशी भागीदारी.
- उत्तरे शोधण्यासाठी भागधारकांसह एकत्र काम करणे.
- **स्रोत→ इंडियन एक्सप्रेस**

4. - COWIN पोर्टलचे तपशील:

प्रिलिम्स विशिष्ट विषय

- CoWIN हे वेबसाइटचे नाव आहे ज्याचा वापर भारत सरकार COVID-19 लसीकरण (कोविड लस इंटेलिजन्स वर्क) साठी लोकांची नोंदणी करण्यासाठी करते. हे वेबसाइटवर करता येणार्या शेजारच्या COVID-19 लसीकरण भेटीच्या वेळा प्रदर्शित करते.
- एक सुरक्षित आणि विश्वासाहर् पुरावा म्हणून, लोक शोधू शकतात की त्यांनी त्यांची लसीकरण केव्हा, कुठे आणि कोणाद्वारे केली होती.
- CoWIN हे क्लाउड-आधारित IT साधन आहे ज्याचा वापर भारतात कोविड-19 लसीकरण कार्यक्रम आयोजित, अंमलबजावणी, निरीक्षण आणि मूल्यांकन करण्यासाठी केला जाऊ शकतो.
- राष्ट्रीय, राज्य, जिल्हा आणि उपजिल्हा स्तरावर, प्रणाली कोविड-19 लस किती वापरली, वाया गेली आणि किती झाकली गेली याचा मागोवा ठेवण्यास सक्षम आहे.
- CoWIN प्रणाली भारतातील लसीकरण मोहिमेवर सतत लक्ष ठेवते.
- इंटरनेटवर डिजिटल लसीकरण प्रमाणपत्रे देखील उपलब्ध आहेत.
- CoWIN हे मूलतः eVIN (इलेक्ट्रॉनिक व्हॅक्सिन इंटेलिजेंस नेटवर्क) चा विस्तार आहे.

• स्रोत→ हिंदू

संपादकीय विश्लेषण

1. निवडणूक रोखे:

निवडणूक रोखे कसे कार्य करतात?

- या रोख्यांची कमाल खरेदीची रक्कम नाही आणि ते 1,000, 10,000, एक लाख, दहा लाख आणि एक कोटी रुपयांच्या पटीत खरेदी केले जाऊ शकतात.
- हे रोखे फक्त स्टेट बँक ऑफ इंडियाद्वारे जारी केले जाऊ शकतात आणि रिडीम केले जाऊ शकतात आणि त्यांची मुदत पंधरा दिवसांची आहे.
- हे रोखे केवळ नोंदणीकृत राजकीय पक्षाच्या नियुक्त खात्यातूनच रिडीम केले जाऊ शकतात.
- केंद्र सरकारने परिभाषित केल्यानुसार कोणताही भारतीय नागरिक जानेवारी, एप्रिल, जुलै आणि ऑक्टोबर या महिन्यात एकूण दहा दिवसांसाठी रोखे मिळवू शकतो.
- एखादी व्यक्ती स्वतःहून किंवा समूहातील इतर लोकांसोबत बाँड खरेदी करू शकते.
- बाँडमध्ये देणगीदाराच्या नावाचा उल्लेख नाही.
- राजकीय पक्ष देणगीदारांना निवडणूक रोखे खरेदी करत असल्यास किंवा रु. पेक्षा कमी देणगी दिल्यास त्यांच्या पॅन सारखी वैयक्तिक माहिती देण्यास सांगत नाहीत. 20,000.
- भारतातील निवडणूक निधीमध्ये पारदर्शकता सुनिश्चित करणे हा इलेक्टोरल बाँड कार्यक्रमाचा मुख्य उद्देश होता.

- "कॅशलेस-डिजिटल अर्थव्यवस्थेत" संक्रमण होत असलेल्या देशात, सरकारने या प्रस्तावाचा उल्लेख "निवडणूक सुधारणा" म्हणून केला.

इलेक्टोरल बाँड्सवर टीका का होत आहे?

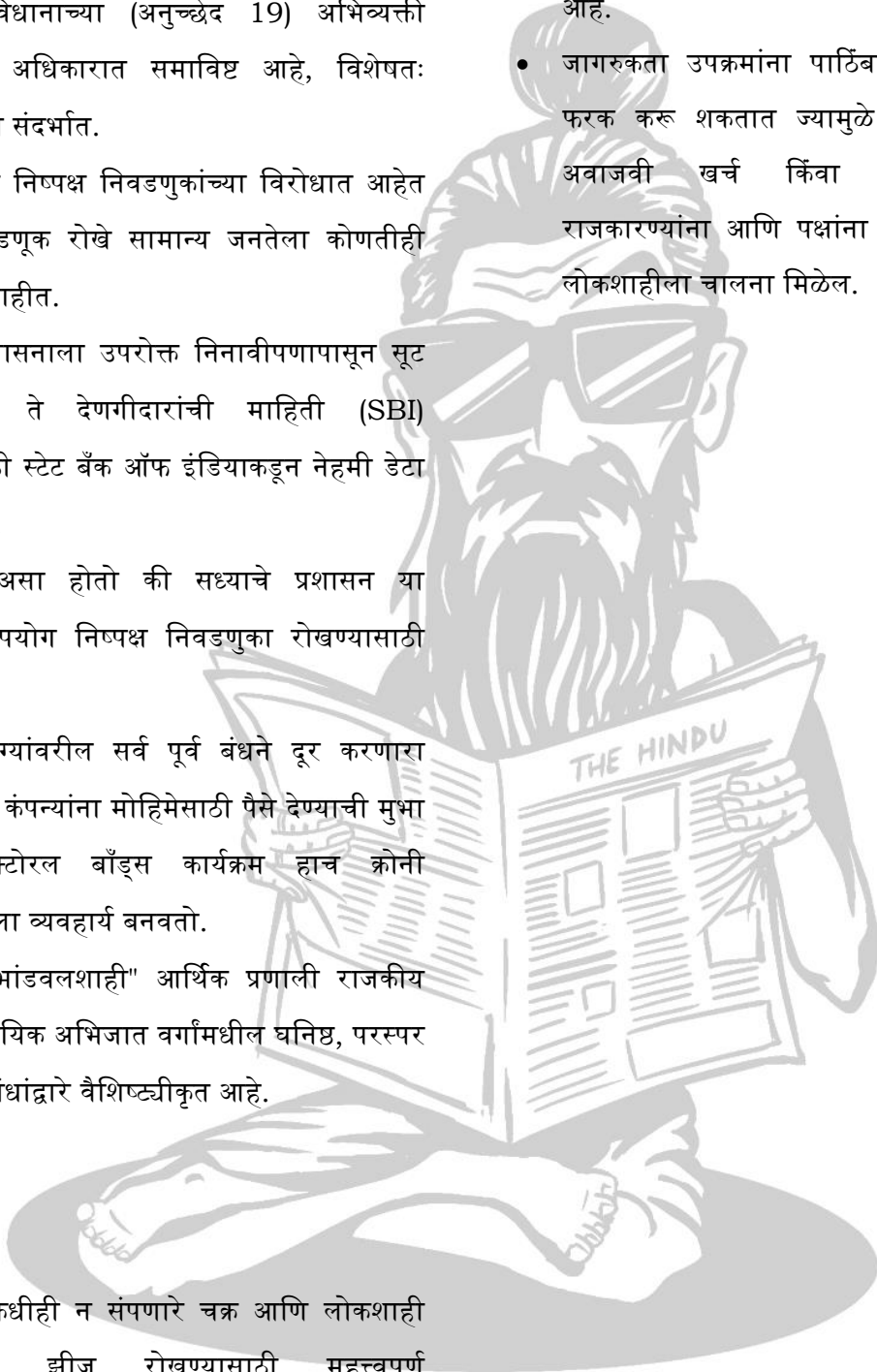
- त्याची मध्यवर्ती संकल्पना झुगारून: इलेक्टोरल बाँड्स योजनेला निवडणूक खर्च पारदर्शक बनवण्यासाठी जे डिझाइन करण्यात आले होते त्याच्या अगदी विरुद्ध काम केल्याबद्दल बहुतेक टीका झाली आहे.
- उदाहरणार्थ, काही जण असा दावा करतात की निवडणूक रोख्यांची अनामिकता केवळ सामान्य जनता आणि प्रतिस्पर्धी पक्षांना लागू होते.
- खंडणीची शक्यता: हे रोखे सरकारी मालकीच्या बँकेद्वारे (SBI) विकले जातात या वस्तुस्थितीमुळे, सरकारला त्याच्या प्रतिस्पर्ध्यांच्या निधी देणाऱ्यांबद्दल माहिती मिळू शकते.
- परिणामी, सध्याच्या प्रशासनाला सत्ताधारी पक्षाला देण्यास नकार दिल्याबद्दल किंवा विशेषतः मोठ्या उद्योगांकडून पैसे मागितल्याबद्दल दंड आकारण्याचा अधिकार आहे, ज्यामुळे नंतरचा एक अन्यायकारक फायदा होतो.
- लोकशाही विरुद्ध संप: 2017 च्या वित्त कायद्यातील दुरुस्तीद्वारे, केंद्र सरकारने राजकीय पक्षांना इलेक्टोरल बाँडद्वारे मिळालेल्या देणग्या उघड करण्यापासून सूट दिली आहे.
- हे सूचित करते की मतदारांना कोण, काय किंवा कोणत्या पक्षाला किती दिले आहे याची माहिती दिली जाणार नाही.
- प्रातिनिधिक लोकशाहीत, मतदार अशा लोकांना निवडतात जे त्यांचे संसदेत प्रतिनिधित्व करतील.

- जाणून घेण्याच्या अधिकाराशी तडजोड केली आहे: भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाने फार पूर्वीपासून असा युक्तिवाद केला आहे की "जाणण्याचा अधिकार" हा भारतीय संविधानाच्या (अनुच्छेद 19) अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकारात समाविष्ट आहे, विशेषतः निवडणुकीच्या संदर्भात.
- जे मुक्त आणि निष्पक्ष निवडणुकांच्या विरोधात आहेत तथापि, निवडणूक रोखे सामान्य जनतेला कोणतीही माहिती देत नाहीत.
- सध्याच्या प्रशासनाला उपरोक्त निनावीपणापासून सूट आहे कारण ते देणगीदारांची माहिती (SBI) मिळवण्यासाठी स्टेट बँक ऑफ इंडियाकडून नेहमी डेटा शोधू शकतात.
- याचा अर्थ असा होतो की सध्याचे प्रशासन या माहितीचा उपयोग निष्पक्ष निवडणुका रोखण्यासाठी करू शकते.
- राजकीय देणग्यांवरील सर्व पूर्व बंधने दूर करणारा आणि धनाढ्य कंपन्यांना मोहिमेसाठी पैसे देण्याची मुभा देणारा इलेक्टोरल बाँड्स कार्यक्रम हाच क्रोनी भांडवलशाहीला व्यवहार्य बनवतो.
- एक "क्रोनी भांडवलशाही" आर्थिक प्रणाली राजकीय आणि व्यावसायिक अभिजात वर्गामधील घनिष्ठ, परस्पर फायदेशीर संबंधांद्वारे वैशिष्ट्यीकृत आहे.

- संपूर्ण सरकारी व्यवस्थेमध्ये जबाबदारी आणि मोकळेपणाला चालना देण्यासाठी सध्या अस्तित्वात असलेल्या कायदेशीर अंतर बंद करणे अत्यंत महत्वाचे आहे.
- जागरूकता उपक्रमांना पाठिंबा देऊन मतदार देखील फरक करू शकतात ज्यामुळे लक्षणीय प्रगती होते. अवाजवी खर्च किंवा लाचखोरी करणाऱ्या राजकारण्यांना आणि पक्षांना मतदारांनी नाकारल्याने लोकशाहीला चालना मिळेल.

पुढे कसे:

- भ्रष्टाचाराचे कधीही न संपणारे चक्र आणि लोकशाही राजकारणाची झीज रोखण्यासाठी महत्त्वपूर्ण सुधारणांसोबतच राजकीय निधी उभारणीवर प्रभावी नियंत्रण आवश्यक आहे.

2. भारत भूतान संबंध:

ऐतिहासिक संबंध:

- 1910 मध्ये भूतानला ब्रिटिश भारताचे संरक्षण राज्य बनवण्यात आले तेव्हापासून भारत आणि भूतानचे घनिष्ठ संबंध आहेत, ज्यामुळे ब्रिटिशांना त्यांच्या राजनैतिक आणि संरक्षण धोरणांचे "मार्गदर्शक" करण्याची परवानगी मिळाली.
- 1947 मध्ये भारताच्या स्वातंत्र्याला मान्यता देणाऱ्या पहिल्या राष्ट्रांपैकी एक म्हणजे भूतान. तेव्हापासून, देशांमधील संबंध सुधारले आहेत, विशेषतः भूतानच्या चीनसोबतच्या गोंधळाच्या इतिहासाच्या प्रकाशात.
- भूतान आणि भारताची ६९९ किलोमीटरची सीमा तसेच घनिष्ठ सांस्कृतिक आणि धार्मिक संबंध आहेत. बौद्ध संत गुरु पद्मसंभव यांचा बौद्ध धर्माच्या प्रसारावर आणि दोन राष्ट्रांतील लोकांमधील सांस्कृतिक संबंध निर्माण करण्यावर मोठा प्रभाव होता.
- 1968 मध्ये, भारताच्या आघाडीनंतर, भूतानने थिम्पू येथे विशेष प्रतिनिधी कार्यालयाची स्थापना केली. दोन विशेष प्रतिनिधी कार्यालयांना 1978 मध्ये अपग्रेड प्राप्त झाले आणि त्यांना राजनैतिक दर्जा देण्यात आला.
- भूतान आणि भारत यांच्यातील द्विपक्षीय संबंधांचा पाया १९४९ च्या भारत-भूतान शांतता आणि मैत्री कराराद्वारे रचला गेला. तथापि, हे लक्षात घेणे महत्वाचे आहे की कराराचा अनुच्छेद 2 भूतानच्या परराष्ट्र धोरणावर भारताला अधिकार देतो. परिणामी, 2007 मध्ये करारामध्ये अनेक बदल झाले.
- नवीन करार भूतानला शस्त्रे खरेदी करण्यास परवानगी देतो जोपर्यंत भारतीय हितांचे रक्षण केले जाते आणि

सरकारी किंवा खाजगी व्यक्तींकडून पुन्हा शस्त्रे निर्यात केली जात नाहीत.

- सध्याच्या कराराच्या अनुच्छेद 6 आणि 7 मध्ये "राष्ट्रीय वागणूक" आणि दोन्ही देशांच्या नागरिकांसाठी समान हक्कांची चर्चा केली आहे.

भारतासाठी भूतानचे महत्त्व:

भौगोलिक महत्त्व:

- आसाम, अरुणाचल प्रदेश, पश्चिम बंगाल आणि सिक्कीम ही चार भारतीय राज्ये भूतानच्या सीमेवर आहेत.
- चीन आणि भारतादरम्यान, भूतान हे हिमालयीन राष्ट्र स्टॉपगॅप म्हणून काम करते.
- भूतानच्या सध्याच्या सीमांची, विशेषतः त्याच्या पश्चिम सीमेची सुरक्षा भारतासाठी आवश्यक आहे.

आर्थिक महत्त्व:

- भूतान हा असा देश आहे जिथे भारतीय भांडवल गुंतवले जाते आणि जिथे भारतीय वस्तू विकल्या जातात.
- भूतानमधूनही भारताला मुबलक जलविद्युत उपलब्ध आहे.

राजकीय महत्त्व:

- भूतानची राजकीय स्थिरता भारताला महत्वाची वाटते. भूतानच्या अशांतता आणि अस्थिरतेमध्ये अतिरेकी संघटना आणि भारतविरोधी कारवायांना आश्रय मिळू शकतो.

सहकार्य क्षेत्रे:

व्यापार:

- दोन्ही देशांमधील व्यापार 1972 च्या भारत-भूतान व्यापार आणि संक्रमण कराराद्वारे नियंत्रित केला जातो, ज्याचे नुकतेच नोव्हेंबर 2016 मध्ये नूतनीकरण करण्यात आले होते.
- या करारामुळे भूतानमधून इतर देशांना मालाच्या शुल्कमुक्त पारगमनाची परवानगी मिळते आणि दोन्ही देशांदरम्यान मुक्त व्यापार क्षेत्राची स्थापना होते.
- भारत हा भूतानचा प्रमुख व्यापारी भागीदार आहे. 2018 च्या जानेवारी ते जून या कालावधीत दोन्ही देशांचा एकत्रित वाणिज्य रु. 4318.59 कोटी.
- भूतानच्या वीज, फेरोसिलिकॉन, पोर्टलँड सिमेंट आणि इतर गोष्टींच्या प्राथमिक आयातीच्या उलट, भूतानमध्ये भारताची मुख्य निर्यात खनिज उत्पादने, यंत्रसामग्री आणि यांत्रिक उपकरणे, विद्युत उपकरणे आणि इतर वस्तू आहेत.

आर्थिक सहाय्य:

- भारत हा भूतानचा प्रमुख विकास भागीदार आहे. भूतानची पहिली पंचवार्षिक योजना 1961 मध्ये स्वीकारण्यात आल्यापासून, भारत त्यांच्या FYPs ला आर्थिक मदत करत आहे. भारताने रु. भूतानच्या 12 व्या FYP साठी 4500 कोटी.

जलचर मधील संसाधने:

- जलविद्युत प्रकल्पांच्या विकासात भारताचा महत्वाचा सहभाग आहे. हे केवळ घरगुती वापरासाठी वीजच

पुरवत नाही, तर भारताला अतिरिक्त वीज विकून पैसेही कमावतात.

- भारत सरकारने आतापर्यंत भूतानमध्ये तीन जलविद्युत प्रकल्प (HEPs) बांधले आहेत. भारत आता भूतानला मांगडेचू नदीवर वीज प्रकल्प उभारण्यास मदत करत आहे.
- जलविद्युत सहकार्यावरील 2006 करार या जलविद्युत सहकार्यावर नियंत्रण ठेवतो. या कराराच्या प्रोटोकॉलनुसार, भारताने भूतानला 2020 पर्यंत किमान 10,000 मेगावॉट जलविद्युत निर्मिती आणि या विकासातून कोणतीही अतिरिक्त वीज आयात करण्यास मदत करण्याचे आश्वासन दिले आहे.
- पुराचा सामना करण्यासाठी भारत आणि भूतान यांनी तज्ञांचा संयुक्त गट (JGE) देखील स्थापन केला.

सीमा सुरक्षा:

- दोन्ही देशांमधील सीमा व्यवस्थापन आणि सुरक्षेची संबंधित समस्यांसाठी सचिव स्तरावर एक यंत्रणा आहे.
- सीमा व्यवस्थापन आणि इतर संबंधित विषयांवर (RGoB) समन्वय साधण्यासाठी सीमावर्ती राज्ये आणि भूतानचे रॉयल सरकार यांच्यात सीमा जिल्हा समन्वय बैठक (BDCM) यंत्रणा देखील आहे.

संस्कृती आणि शिक्षणामध्ये सहयोग:

- महाविद्यालयात जाण्याची योजना असलेले अनेक भूतानी किशोरवयीन मुले भारतात त्यांचे शिक्षण सुरू ठेवतात. भारत सरकारकडून भूतानमधील विद्यार्थ्यांना अनेक शिष्यवृत्ती उपलब्ध आहेत.

- दोन्ही देश वारंवार सांस्कृतिक विचारांची देवाणघेवाण करतात. भारत भूतान फाउंडेशनची स्थापना 2003 मध्ये आंतरसांस्कृतिक संवाद वाढवण्याच्या प्राथमिक उद्देशाने करण्यात आली.

आदिवासी लोक:

- भूतानमध्ये अंदाजे 60,000 भारतीय नागरिक राहतात, त्यापैकी बहुतेक रस्ते आणि जलविद्युत केंद्रांच्या बांधकामात काम करतात.
- याव्यतिरिक्त, भूतानमधील 8000-10,000 रोजंदारी मजूर सीमावर्ती शहरांमध्ये प्रवेश करतात आणि बाहेर पडतात.

सीमापार सहकार्य:

- भारत आणि भूतान यांनी मिळून दक्षिण आशियाई प्रादेशिक सहकार्य संघटना (SAARC) ची स्थापना केली, जी दक्षिण आशियाई क्षेत्राच्या आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक विकासाशी संबंधित आहे.
- याव्यतिरिक्त, ते दोघे BBIN (बांगलादेश, भूतान, भारत आणि नेपाळ), BIMSTEC (बहुक्षेत्रीय तांत्रिक आणि आर्थिक सहकार्यासाठी बंगालचा उपसागर पुढाकार) इत्यादी विविध बहुपक्षीय मंचांमध्ये भाग घेतात.

आव्हाने:

- भारताने अधूनमधून भूतानमधील देशांतर्गत बाबींमध्ये हस्तक्षेप केला आहे. यामुळे आज भूतानमधील लोकांचे भारताबाबत नकारात्मक मत आहे.

- तुलनेने कमी किमतीत भूतानच्या अतिरिक्त उर्जेपासून भारताला नफा मिळत असल्याने, भारत वैयक्तिक फायद्यासाठी भूतानची जलविद्युत क्षमता विकसित करत असल्याची भूतानची धारणा वाढत आहे.
- भारताचे पवन, सौर आणि इतर स्रोतांसह अक्षय ऊर्जा स्रोतांकडे स्थलांतर झाल्यामुळे, भूतानला त्याच्या जलविद्युत प्रकल्पांच्या आर्थिक व्यवहार्यतेबद्दल चिंता आहे.
- आग्नेय भूतानच्या घनदाट जंगलात अनधिकृतपणे दहशतवादी तळ उभारल्यामुळे दोन्ही देशांची चिंता वाढली आहे.
- चुंबी खोरे आणि डोकलाम यांसारख्या महत्वाच्या सीमावर्ती प्रदेशांवर चीनचे सततचे दावे तसेच भूतानशी घनिष्ठ राजकीय आणि आर्थिक संबंध प्रस्थापित करण्याचे सततचे प्रयत्न यामुळे भारताला चिंतेचे वातावरण आहे.

पुढे कसे जायचे:

- भारताला भूतानच्या पुढाकाराने मिळणारे फायदे अधोरेखित करण्यासाठी आणखी काही करण्याची गरज आहे.
- भूतानसोबत काम करण्यासाठी भारताने सतत नवीन संधी शोधल्या पाहिजेत. भूतानमध्ये ग्राउंड स्टेशन शोधण्याचा इस्त्रोने घेतलेला निर्णय शहाणपणाचा आहे. हे स्टेशन भूतानला त्याच्या आसपासच्या भागात हवामानाची माहिती देऊन मदत करेल.
- जरी ते मार्गदर्शक म्हणून काम करू शकत असले तरी, भारताने भूतानच्या देशांतर्गत समस्यांपासून दूर राहण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले पाहिजेत.

- चीनसोबतच्या राष्ट्रीय सीमांच्या सुरक्षेबाबत दोन्ही देशांनी चिंता व्यक्त केली आहे. परिणामी, या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी, दोन्ही पक्षांनी एकत्र काम करणे आवश्यक आहे. शिवाय, सीमावर्ती भागात दहशतवादी कारवाया रोखल्या पाहिजेत.
- दोन्ही राष्ट्रांनी एकमेकांचे नेहमीच कदर केले पाहिजे कारण ते शेजारी आहेत. यासाठी दोन्ही पक्षांकडून वारंवार उच्चस्तरीय भेटी घ्याव्या लागतात.

GURU DEEKSHAA IAS

For Daily Current affairs classes,
important UPSC notes in English & Kannada,
Subscribe & follow our official channels

Guru Deekshaa IAS

t.me/Guru_DEEKSHAAIAS

Watch Daily Current Affairs

NEWSPOT

@ 08pm